

Exercitationum super philosophiae in theologia usu, septima, et disputatio ...

Svenonius, Enevald,

11 Ae 4:o

National Library
of Sweden

I. N. I.
EXERCITATIONUM SUPER PHILO-
SOPHIÆ IN THEOLOGIA USU, SEPTIMA;
ET
DISPUTATIO XV.
DE

LINGVA SYRIACA.

*Cum consensu Venerandi & Amplissimi Senatus,
In Regiâ Academiâ Aboënsi,*

Ad disputandum publicè proposita

PRÆSIDE

M. ENEVALDO SVENONIO,

Q. Gyldenh. Al. S. S. Theol. Licentiatu &
Prof. Publico.

RESPONDENTE

SAMUELE IVARI. Teeth/ Anger-
manniâ - Sveco.

*Ad diem 15 Junij Anni Svecoriar 1661. In auditorio
inferiori majori, horis ab 8. vâ antemeridianis,*

A B O Æ,

Excusa à PETRO HANSONIO Acad. T.

50. 249-264

Nobilissimo & rei militaris experientiâ conspicuo

V I R O

Dn. MATTHIÆ Drakenstierna de Gallenhammar/ Kongsgården & Kongsnäset/ præfecto per legionem pedituum perstrenuo, Mecœnati optimo, perpetuo obsequij cultu æternum prosequendo.

VIRIS Item

Reverendis, Claris. & Doctissimis,

Per Medelpadiam & Iemptiam Præpositis ac Pastoribus vigilantissimis, dignissimis, promotoribus, fautoribus atq; benefactoribus reverenter colendis.

NEC NON

Reverend. Humanis. Spectatis. atq; honoratissimis

V I R I S

Dn. MAGNO N. Wallenio, olim Scholæ Hernosandensis Conrectori indefesso, at jam Pastori in **Sunmuråd vigilantissimo; ut antea præceptori ac hospiti benignissimo, fidelis. ita nunc fautori indubitatissimo, ætatem honorando.**

Dn. SVENONI O. Gupzenio, Ecclesiæ Dei, quæ est in **Grunsfunda/ Pastori fidelissimo affini ac favitori suo exoptatissimo.**

Dn. KENITIO O. Ruuth/ amico & affini suo per dilecto.

Dn. JOANNI L. Biersman/ fautori & amico suo singulari.

Dn. DANIELI Vereilson/ regionum in Iemptia reddituum præfecto accuratis. benefactori ac promotori suo, ut certissimo ita studiose perpetim honorando.

Dn. JONÆ A. Myre/ per legionem pedituum Majori perstrenuo fautori suo ac Evergetæ plurimum honorando.

Dn. PETRO C. Brooman/ Iemptiæ, Herdalixq; Legislatori æquissimo fautori ac sympatriotæ officiose colendo.

Dn. ANDRÆ Kämpe/ fautori suo devenerando.

Dn. LAURENTIO I. Roshem. fautori ac amico suo exoptatissimo.

Disputationem hanc de Lingvæ Syriacæ, debitæ observantiæ & gratitudinis restituendæ causâ, reverenter & officiose & amice offert.

Samuel Zeech,

XXXVII. *Lingua Syriaca, quæ proprias literarum figuras habet, ut supra innuebam prop. 21. ejusq; cognitio maximè commendatur & utilis est propter Syriacam N. T. paraphrasin in omnes ejus libros, exceptis secunda Epistolâ Petri; Secundâ & Tertîâ Ioh. Epistolâ judæ, & Apocalypsi. Tremell. in præfat. Syriacæ paraph. de eâ sic judicat: Syriaca si fortè non tota, majori tamen ex parte ex Archetypo Græco fidelissimè expressa est, sed quo, vel quibus autoribus, quo tempore item, cum id nusquam inquirantibus nobis adhuc occurrerit, non magis definiri potest in præsentia, quam Græca V. T. & vetus latina, quibus autoribus verè sit adscribenda. Interim veritati prorsus est consentaneum, intra ipsa Ecclesiæ Christi initia, vel ab Apostolis ipsis, vel ab eorum discipulis profectam esse, nisi fortè suspicari malimus, eos scribendo alienigenarum duntaxat rationem habere voluisse, suorum autem gentilium, aut nullam, aut certè perquam exiguam.*

XXXVIII. Syri hujus suæ translationis originem referunt ad Marcum Evangelistam. *Alstedius Lib. 2. præcogn. c. 113, putat illam Ecclesiæ Antiochenæ & primum in eâ appellatis Christianis esse adscribendam. Quòd autem ab Apostolis sit orta, vel Apostolorum tempore coeperit, id evidenti probatione caret, quippè cum nulla ejus mentio extet apud Clementem Alexandrinum, Eusebium, Epiphanium & alios, qui vel in Syria vel Ægypto docuerunt, vel de varijs scripturarum editionibus, Teste Gerhardo, disseruerunt: Cumq; in titulis & sectionibus capitum fiat mentio venerationis crucis, vigiliarum, precum pro defunctis, memoriæ sanctorum, aliarumq; ejusmodi rerum, quæ temporibus Apostolorum nondum fuerant in ecclesiam inducta.*

Iunius notat, in Heidelbergensi Bibliothecâ esse antiquissimum exemplar Syriacum, in quo annotationes defessis, manu recentiore in margine sunt ascriptæ; & mentio fit *Antonij*, Monachorum, & aliorum qui aliquot seculis absunt à temporibus Apostolorum. Sic *Maronita* jactitant versionem Syriacam *Psalmorum* & *Pentateuchi*, procurante *Salomone* ad instantiam Regis *Hirani* traductam & translata, & qui post ævum *Salomonis* scripti sunt, per *Apostolos* esse versos. Quibus licet non assentiantur orthodoxi Theologi, antiquam tamen hanc esse translationem, nec exiguos in interpretatione scripturæ N. T. usus præbere Lectori gnaro, faciles largiuntur.

XXXIX. Quod primus in Europâ Testamentum Novum Syriacum imprimi curaverit, idq; Viennæ A. Ch. 1556 *Albertus Widmanstadius Ferdinandi Imp. Cancellarius*, & quidem hac occasione, affirmat *B. Gerhardus Meth. Stud. Th. p. 70: Patriarcha Antiochenus*, ait, cum in suis Ecclesijs non Latino, sed qui illic intelligitur, Syriaco sermone uteretur, & necessarijs ad Ministerium instrumentis, hoc est, Libris destitueretur, misit quendam ordinis Ecclesiastici hominem, *Mosen Meridinæum*, qui vel Romæ vel Venetijs, N. Testamentum Syriacè imprimendum curaret, sed cum id frustra esset, iter ad *Ferdinandum Imperatorem* dirigens, incidit in virum doctissimum *Albertum Widmanstadium*, qui eodem Literarum genere delectabatur, & ipse Testamenti Syriaci editionem meditabatur. Is igitur re ad *Cæsarem* relatâ, ejus jussu non solum typas fieri curavit; sed etiam unâ cum *Mose* labores castigandi suscepit.

XL. Dicitur Lingva Syriaca, aliâs *Antiochena* & *Maronitica*, qua etiam *Christus* in diebus carnis suæ usus fuisse

fuisse creditur, & ad quam voces nonnullæ in N. Test. accedunt. Quarum Syllabum proposuere D. Glassius & Majerus in Phil. sacrâ. Angelus Caninius, Gualperius; Dn. D. Calovius in Critico sacro &c. Et cum commodissimè hoc loco recenseri possint cum brevi interpretatione voces Syriacæ per N. T. sparsæ, placet in gratiam studiosorum Theologiæ, præsertim concionatorum, iisdem quoq; adjungere succinctam explicationem vocum nonnullarum affinium, Hebræo-Chaldaicarum & Persicarum, quod mihi vel meæ methodo fraudi esse non existimem; cum propter exiguam aliquam causam, hanc tractationem divellere, haud esse iudicatur necessarium.

XLI. Sit itaq; initium in nomine Jesu, & principium à voce 1. *ἰησὺς* Jesus Matth. 1: 21. Luc. 1: 31. Act. 4. 12: quæ origine Hebræa est, teste Hieronymo in comment. super Matth. *Jesus enim, inquit, hebræo sermone Salvator dicitur: quin in ò meliorem non habemus Etymologiam, quam est Evangelista ipse: Vocabi nomen ejus Jesum, quia ipse salvum faciet populum suum.* Radix in Heb. est *Iescha* salvavit, servavit. Unde *Iescha* salus. In Lingvâ Syra *Iescha* salvum fecit, & *Iesua* idem quòd hebr. *Ieschua* σωτήρ salvator, salus. Unde Esaias c. 49: 8. Triumphum Christi & *μονομαχίαν* cum diabolo, *Diem Salutis* appellat. Convenit cum Græco *ἰατρομα* medeor: optimus enim *ἰατρός* & Medicus Messias noster est, Syr. 38: 9. Item cum *σῶω* vel *σῶζω* incolumem præsto. Eiusdem originis est *IEHOSCHUAH*, qui typus Christi erat: ut enim is populum Israeliticum in terram transduxit *Chanaan*: ita hic fideles & pios introducit in æterna tabernacula. De Cabalistarum supputationibus per hujus vocis literas non sumus solliciti.

2. Ἐμμανὴλ Emmanuel v. 23. Hebr. *Immanuel* Esa. 7:24. Vox decomposita ex *Im* cum, *Nu* pron. affixum, nos vel nobis, & *EL* Deus. Hinc *Immanuel*, i. e. Nobiscum Deus. *Syrus*: *Ammanuel*, h. e. *Amman Elohon*, nobiscum Deus noster. Nota: *Mysterium* istud ἀπόρητον, ἀνεξεργεύτερον καὶ ἀνεξιχνίασον unionis personalis in Christo, hæc voce exprimitur, quo *Deus* & *Homo*, unum constituunt ὕψις ἀμενον: ut intelligatur veram carnem humanam esse substantia virginis Mariæ, à λόγῳ h. e. *Filio Dei* assumptam, non constituere propriam aut peculiarem quandam ὑπόστασιν; sed suam ὑποστατικὸν εἶναι seu (ut ita loquar) personalitatem habere in ipsa ὑπόστασι τῆς λόγου, cum quâ ἀπόρητως, & ut loquitur *Damascenus* ἀδιαισάτως est unita. Qui verò carnem humanam à *Filio Dei* in tempore plenitudinis assumptam Gal. 4: 4. extra ὑπόστασιν τῆς λόγου quarunt, videant ne umbram pro substantiâ capient, & personam *Filij Dei* sceleratè dissolvant, ac fatum *Nestorij* incurrant, qui in III. Synodo œcumenica Ephesinâ, A. Ch. 436, ab Ecclesiâ damnatus est: ut ex anathematismis *Cyrilli* videre est.

3. Μάγ@, *Magus*, Matth. 2: 1. vox *Persæ*, *Syr. Meugishâ*, quæ quidem, teste *Tremellio* in *Libris Talmudicis*, incantatorem notat. In *Syriaco* autem Testamento, sicut & apud *Persas* significat honestè; hominem cum sapientiâ tum Religione clarum. Confer quæ de hæc voce disserui *Exercit. II. pag. 21. seqq.* *Suidas* παρὰ Πέρσαις, indicat, *Persarum* indigenas vocasse sapientes suos *Magos* ἢ *Miguseos*: μαγῶν ὁ Πέρσαις, μαγεία καὶ ἀστρολογία ἀπὸ μαγισταίων ἤρξατο.

4. Κάμηλ@, *Camelus*, Matth. 3: 4. Marc. 1: 6, *Animal*

mal magnum & satis notum. Heb. *Camal*, Syr. *Gamlá* & *Gimlajá*. Extat (inquit *Guido*) apud Matth. c. 19. Christi dictum *καροιμιώδες*, quod sic habet vernacula ipsius JESU CHRISTI Lingvâ: *Dadlil hu Legamlá lemeal bacharurá damchamá, ij atthira dejeul lemalcuthá Deolahá*, i. e. Facilius est Camelo intrate in foramen acus, quam diviti, ut iotret in Regnum Dei. Per *Camelum* quidam interpretantur funem nautium, *Anfartogh*; Verum dirimit controversiam *Suidas*, per ostensionem diversæ tum scriptiois, tum prononciationis: *καμηλῶν, τὸ ἀχθοφόρον ζῶον; καμῆλος δὲ τὸ παχὺ σχοινίον*. i. e. Camelus est animal portans onus; *Camilus* verò crassus funis.

5. *Αμὲν* Amen, Matth. 5: 18. Luc. 2: 32. Hebr. *Amen* à R. *Aman*, i. e. fidelis & verax fuit, nutrit, Deut. 27: v. ult. Et dicet omnis populus *Amen*, i. e. sit verum & ratum! Esa. 65: 17. qui juraverit jurabit in Deo veritatis, vel *Amen*. Deus per hanc vocem jurans, jurat per seipsum, quia majorem se non habet; & ipse solus est, qui res omnes creatas sustentat, cibât & nutrit Act. 17: 28. Ps. 145: 15. 16. *Syris* dicitur *Ammin* certè, verè; ab *Amman* quod significat credere. LXX interpp. reddunt *γένοιτο* fiat. *Receptum* fuit, ut est apud *Guidonem*, in *primitivâ Ecclesiâ*, teste *Paulo* 1. Cor. 14. ut populus post recitatas preces responderet Amen: quod neminem, rectè dicere ait, qui preces non intellexerit. *Talmudistæ* suorum oscitantiam carpentes faciunt triplex *Amen*, 1. *Iethomáb* pupillum, cum quis respondet ad precationem quam non intelligit 2. *Chatuphah* surreptitium, cum quis dicit, Amen non dum finitâ precatione 3. *Kethuah* sectile, cum se-

cat in duas partes, nempe oscitanter audiens, & alias res agens.

6. *יָרָא*, jota v. eodem, *Syr. jud.*, alludit ad literam hebr. *jod*, quæ omnium literarum minima, & instar apicis est, proverbij est ibiforma, ut *Ps. 72: 5*: Timebunt Tēcum Sole, & dum fuerit Lunā in generatione generationum. *B. Chemnitius* super h: l. intelligit dogmata scripturarum, quæ non interitura sunt. *Da. D. Gerh. & Calovius* præter dogmata, etiam literas & puncta quæque textus originalis, sine quibus tanquam materiâ, dogmata subsistere nequaquam possunt, intelligunt: unde per *κεφάλαιον* seu corniculum, intelligunt præter puncta, etiam ipsos accentus. Proinde *B. Luth:* rectissime: *Bis daß Himmel vnd erde zergeht / wird nicht der kleinste buchstab / noch ein Tüttel von gesez zergehn / bis daß es alles geschehe.* Lex enim non semper sumitur pro solo decalogo, sed & pro Toto V. Testamento.

7. *ἱκεῖ* temere v. 22. *Syrus* vocem græcam retinet, licet nonnihil immutatam, *Ika*, quod argumento est contextus græci auctoritatem translatorum fuisse authenticam.

8. *ῥακὰ*, v. eod. vox planè *Syriacâ* *Raká*, vel *Reká* à *R. Rak* sive *Rekak* sput. *Talmudicè* *Riká* inanis, vānus seu vacuus Cerebro, i. e. iudicio & ratione: sicut *din dumbe*. Hebr. enim *Rajak* evacuare significat: unde *Rek* inanis, *Gen. 27: 23.* & *Rik* inanitas, frustra *Esa. 39: 7.* Rectè proinde *Basilius*; *ῥακὰ εἰν ἐπιχώριον ἡμῶν, ἡπιοτέρας ὑβρεως, πρὸς τὰς οἰκιοτέρας λαμβανόμενον*, i. e. *Raká* est dictio illis locis usitata, minoris probri, quæ adversum domesticos & familiares utuntur, ut dum *Sveci* di-

ci dicunt: *Rakare* / *Wraaf*. quæ vocabula scilicet à *Syro- rum Raka* non multum abluunt.

9. *צוֹד גִּיּוֹר* v. eod. confessus, iudicum concilium. Ex hac voce, ait, D. Gualperius in *Sylloge vocum exot. N. T. p. 31*, aliquantum corruptâ, *Hebræorum est Sanhedrin*. Verùm, salvo aliorum iudicio, Græcorum *ἔδρα* sedes, derivata esse potius ab hebræorum *Heder*, i. e. honor, videtur, & *μερῶν μικῶς* nonnunquam usurpari, cum dignior sit sedens stante *Luc. 22: 27*. conf. quæ de origine *Lingg. supra Exerc. 7 de Ling. Hebr. pag. 217. seqq.* dicta sunt. Origo *צוֹד גִּיּוֹר* seu *Sanhedrin* repeti ex *Num. 11. cap. v. 16. 17.* & *Deut. 16: 18*. potest, è quibus 70 senioribus descenderunt Iudices ordinarij in singulis civitatibus: in qualibet enim civitate Israelitarum erat *Sanhedrin*, i. e. consilium, senatus sive Consistorium parvum, quod constabat 23 sapientibus, eratq; collocatum in portâ civitatis. In Civitate verò ubi non erant 120 homines, non collocabatur *Sanhedrin*. Consistorium quoq; Magnum quod *Sanhedre Gedola* dicebatur, 71 iudicum erat, ex eo quod dictum est *Num. 11: 16. Congrega mihi 70. viros de Senioribus Israel: Moses autem fuit super eos.* Sic ergò fuerunt 71. *Iudicia*, ait, *Sigonius L. 6: de Rep. Hebræorum illa, Græci Bibliorum interpretes modò *κρίσιον*, modò *δίκη* verterunt: nimirum vim ipsam duplicem iudiciorum spectantes, in quibus condemnatio & absolutio continetur. Iudiciorum item tribunalia fuere duo; unum in singulis civitatibus *κρίσιον*, vocatum, alterum præcipuè *Ierosolymis צוֹד גִּיּוֹר* nominatum, Minoris Consistorij iudices superioribus erant subjecti, à quibus etiam constituebantur. Cæterum de occasu cum Regni judæici, tum iudiciariæ hujus potestatis*

Gala.

Galatinus : *Utrumq̄*, ait, *Herode Ascalonitâ* regnante (qui genere paterno *Idumaus* materno *Arabs* fuit) defecisse. Quamvis autem *Herode* permittente, alij postea hujusmodi Collegij iudices instituti fuerint, qui sub ipso Rege essent, sicut & antea, sub alijs extiterant: quia tamen non erant veri iudices, nullam in rebus gravibus aut criminalibus iudicandi potestatem habebant. Ut inde planè demonstraretur (toti mundo) sub ipso *Herode* hanc iudicandi auctoritatem, unâ cum dominando sceptro in *Judæis* penitus defecisse. Quod & in fatis divinis erat *Gen. 49: 10.* Eam ob rem *Dominus* noster *Jesus Christus*, dum de his iudicibus loqueretur, qui eâ tempestate de *Scribis* & *Pharisæis* eligi solebant: *Super cathedram* inquit, *Mosis* (*ἐκ τῆς διακονῆς*) *sederunt* (non dicit: *sedent*) *Scriba* & *Pharisæi* *Matth. 23: 2.* Ut manifestè ostenderet, quòd eorum tunc jam cessaverat potestas.

10. *Γέεννα* v. 22, *Gehenna*: *Syrus* *Gihannâ*. *Hebr.* comp. ex *Gaje*, i. e. vallis, locus terræ profundior. *Num. 21: 21.* In *Regim. Ge.* *Esa. 22: 1.* Unde græcum *γαιῶνα*, vel *γῆ*: Et *Hinnom*. Hoc verò nomen proprium viri est, cui amœnissima vallis prope *Ierosolymam* in distributione hæreditariâ per sortem contigit, ubi deinde inter *Judæos*, crescente idololatriâ, extructa sunt excelsa *Tophet*, in quibus propriam progeniem lustraverunt per ignem ipsi *Molech*. Præponi huic voci *Bem*, filius, vel *Ge* vallis, solet. conf. *Jer. 7: vers. 31. 32.* &c. Et quoniam horrendam vicinorum populorum idolomaniam secuti *Israëlitæ*, filios suos consecrarunt idolo *Molech*; factum est deinceps, ut à *Chaldæis*, *Syris* & *Hebræis* *Gihannâ* vel *Gebinnom* usurparetur ad significandum locum damnatorum. *To:pheth* erat locus
in *Ge.*

in Gehenna seu valle Hinnom, ubi cremabantur liberi idolo *Moloch*, 2 Reg. 23. Radix est *Taphaph* pulsavit: cum enim triste id fiebat ministerium, tympanorum pulsus cremandorum clamores ac lachrymas absorbit. *Molech* est nomen idoli Ammonitarum, cui tanquam Regi suo filios immolarunt; aliàs *Malchom* & *Maloch*, à *Melech* Rex.

II. *Μίλιον* v. 41, miliare: *Syrus milá*: Rabbini *Mil*. Unde Latinorum *Mille* &c. Suec. *Mjll*. Germ. *Ein meil*. *Ἀγγαρένω* eod. v. cogo ad præstanda servitia maturanti tabellario, est vox persica.

12. *Μαμμωνᾶς* ó, c. 6: 24 *Mammona*. Syriacè *Mammon* vel *Mammoná*. Cognationem habet cum hebræo *Mum*, i. e. vituperium: quæstus enim immodicus & illicitus verè est culpandus. Unde græcorum *μῶμῶ* &c. Sed Hebræorum *Hamon* significat cujuslibet rei copiam & multitudinem; usurpatur etiam pro divitijs *Ecclef.* 5: 10. *Pf.* 37: 16. *Ezech.* 29: 19. *Mammon* verò per *Mem* (notante B. Chemn. in Harm. Evang.) in Icriptura non legitur, sed Syriaca lingua, ut copiam & thesauros divitiarum peculiari voce insigniret, ex *Hamon* fecit *Mammon*. Non igitur, ut quidam flogunt, præcipuè est appellatio diaboli dominantis thesauris impiorum: sed simpliciter copiam significat & multitudinem, seu divitiarum cumulum atq; acervum: utroq; enim vocabulo *συωνυμιῶς* Christus in hac parte concionis utitur, *thesauri* sc. & *Mammona*: Antithesi tamen illâ inter servitutem *Dei* & *Mammona*, Salvator ostendit avaros *Mammonem* pro Deo colere, & ex re corruptibili, ærugini, tinea ac furibus expositâ, sibi fa-

cere Deum, sicut Satan & venter ita dicuntur Deus Phil. 3: 19. 2. Cor. 4: 4. Sicut Græcis $\omega\lambda\epsilon\tau$ ©, significat propriè, & divitias, & divitiarum Deum. Adhæc, avaritia ab Apostolo, cultus idolorum appellatur v. 30. vox $\kappa\lambda\acute{\iota}\beta\alpha\nu$ ©, Atticè $\kappa\rho\acute{\iota}\beta\alpha\nu$ ©, fornax, aliàs Furnus, est cum quâ conspirat *Syrorum Tanurâ*.

13. *Μαργαριτης* ô, c. 7: 6 Margarita. *Syr. Margalita & Margelâ*. Aliàs *Marganith*, procul dubio, ait *Gualperius*, vox à Græcis accepta. Tales sunt voces: $\epsilon\kappa\alpha\tau\acute{o}\nu\tau\alpha\rho\chi$ ©, c. 8: 5, Centurio: *Syr. Kenterunâ*. Et $\sigma\tau\rho\alpha\tau\acute{\iota}\omega\tau\alpha\iota$ v. 9, milites, *Syr. Astratejute*.

14. $\beta\epsilon\epsilon\lambda\zeta\epsilon\beta\acute{\alpha}\lambda$ c. 10: 25, Beelzebub: *Syrus, Beelzebub*, id est, Deus muscarum. vulgata versio etiam legit cum B. conf. 2. Reg. 1. Ubi Ahasia ægrotans consulere jubet *Baalzebub*, an esset recepturus sanitatem? Fuit autem nomen idoli in Accaron propè *Iudeam*, ita vocatum, quod crederetur amoliri læthales muscas, quæ incolas agri Accaronitici infestabant; vel quia Satan in formâ Muscæ magnæ, ab incantatoribus adjuratus, dabat oracula de valetudine hominum. Hujus idoli nomine, Christi miracula infamârunt Judæi, quò auctoritatem doctrinæ, cujus illa sigilla erant confirmantissima, everterent. Et quia unus diabolus altero pejor sit & nocentior, ideoq; supremum diabolorum hoc nomine vocârunt, quòd sit quasi princeps muscarum i. e. malorum spirituum, qui in aëre instar examinis muscarum circumvolitant, Eph. 2: 2, & 6: 12. Cum hoc Christum habuisse commercium criminati sunt, ac proinde magna miracula edidisse, quæ nemo aliàs edere potuisset, Joh. 3: 2, & c. 15: 24. Sunt horrendæ hæc voces: itaq; Math. 12: 31 blasphemix dicuntur, & peccatum in

tum in Spiritum S. quod neq; in hoc neq; in futuro seculo (siquidem nulla poenitentia sequatur) remittatur.

15. *Σάββατον* c. 12: 1 Sabbathum. Syr. *Schabbetá* i. e. dies quietis & cessationis. Hebr. *Schabbathon* à R. *Schabbath* quievit, Gen. 2: 3, *Et benedixit Deus diei septimo, quia in ipso cessavit ab omni opere. Exod. 16: 25, Sex diebus colligetis illud, at die 7 est Sabbathum.* Huc referri observatio *Reuchlini* L. 3. de *Cabbala* potest: *Sex diebus, ait, operamur, at septimo quoq; die, & corporaliter ociamur, quantum permittet vivendi necessitas, & mentaliter post voluntatis purgationem divinis intenti sumus, & festiviter cum omni tranquillitate res sacras laudamus, soliq; tum Deo servimus.* Huc vergit quod dicunt *Cabbalæi* nostri: Sabbathum est mysterium Dei vivi. Extat namq; symbolum mundi superioris h. e. jubilæi æternitatis, ubi cessat omnis labor. Quare gemino dicendi usu legibus indicitur Deut. 5. *Observa diem Sabbathi*: quod vult referri ad actiones exteriores juxta mundum inferiorem. Dein Exod. 20. *Memora diem Sabbathi ad sanctificandum illum, videlicet animæ vires conjungendo menti, ad contemplationis profectum, juxta mundum superiorem.* Sabbathum ergò est nota divini servitij, quo sensus & ratio absolvuntur ab occupationibus materialibus quantum permittit humana imbecillitas, & *ἐνέργεια* mentis alligatur occupationibus formalibus ad considerandum quæ sursum sunt. Istud lex voluit innuere per hæc duo verba: *Schamor, observa: & Zachor, recordare.*

Adscribam etiam nonnulla quæ ex *Galatino*, de Sabbatho differit *Gualperius* in sylloge voc. exot. N. T.

cap. 109, & quidem de Sabbatho spiritualiter observando sic ait: *Sabbathum* spirituale nihil est aliud, nisi peccatum non habere: nullum enim opus servile in eo fieri præceptum fuit, ut patet Exod. 20. Sed quid aliud est opus servile nisi peccatum; Joh. 8: 34, *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* Sabbathum igitur in diebus Messiae spiritualiter servandum erat, quia Evangelicâ auxiliante lege, ab omni opere servili, id est, ab omni vitio & peccato, quod homines servos diaboli facit, erit summoperè abstinendum. Hic spiritualis Sabbathi cultus, cultores suos tandem, ad Sabbathum producit sempiternum: Sabbathum enim requies est, si quis interpretatur; quare non solum requiem Meschiæ in sepulchro, septimo die futuram, significabat, sed etiam requiem illam septimam, quam in septimâ mundi ætate post resurrectionem generalem habituri sunt qui Sabbathum spirituale servaverint, ab omni vitio & peccato abstinentes. Istud Sabbathum est seculum futurum quod totum est Sabbathum, id est, requies.

Judæorum Argumenta, quibus Christianos obligari volunt, ut legem servant literaliter, haud secus atq; se ipsos per edictum Mosaicum, ad observationem literalem profitentur esse alligatos, hæc sunt.

I. *Lex aeterna est immota obstringit tam Christianos quam judæos. omnesq; homines. Præceptum de observatione Sabbathi est lex aeterna est immota; quippè moralis E. R. a.* Ad prop. Min. Aliud esse observationem Sabbathi in genere; aliud Diem Sabbathi seu Saturni in specie. De priori sunt solliciti Christiani, de posteriori judæi. Id.

eoq;

eoq; *κ. β.* Ad prob. Min. Præceptum de observatione Sabbathi, partim Morale, partim ceremoniale fuit. *Morale*, in quantum per illud præcipiebatur, homines aliquo tempore rebus divinis vacare debere, juxta illud Psalmi 45: *Cessate & cognoscite quia ego sum Dominus.* Et secundum hoc inter moralia Decalogi præcepta computabatur. *Ceremoniale* fuit, quantum ad temporis, videlicet 7 diei taxationem. Et secundum hoc connumerabatur quidem inter Dei Præcepta, sed ea tamen quæ erant ceremonialia. Hinc Dominus noster JESUS Christus verus Messias, postquam trigessimum ætatis annum attigisset, Sabbathum ipsum, quantum ad partem istam, aliquoties legitur solvisse: nam eo die & infirmos curavit, dans facultatem eis vehendi lectulos; & esurientibus discipulis evellere spicas easq; fricare indulsit. *κ. γ.* Id quod in præcepto Sabbathi *Morale* est, juris cum naturæ, tum divini, *ἀκίρητον* omnino est, & immutabile esse meritò censetur, quod verò *Ceremoniale* est, necessitati imprimis, deinde & Charitati proximi cedit. Proinde hoc pro ratione rerum circumstantium, mutari sine violatione alterius potest. *κ. δ.* Ipse Dominus noster Jesus Christus ipsum Sabbathi Judaici diem quidem non mutavit, ideoq; meritò quæritur, qui fiat, quod nos Christiani illum mutaverimus in diem Dominicum, quo feriamur? Respondent Pontificij, hoc ab Ecclesiâ matre sic esse introductum, cui nos debemus obedientiam, & porro argumentantur: *Si Ecclesia tantam habet autoritatem, ut illud mutet, quod à Deo institutum, & inde à principio orbis observatum est, licet nullum habeat Dei verbum; cur non eadem autoritas valeret etiam in alijs articulis? Et cur*

vos Lutherani non etiam reliquas ferias ab Ecclesiâ institutas observatis? At. v. p. E. post: ? *ꝛ.* 1. Jesuitici argumenti Major laborat falsâ *ἑσθέρεια*, quasi Ecclesia Romana esset Apostolica; cum tamen sit Apostolica.

2. In Min. distingvendum est inter Ecclesiam ipsam & ejus fundatores Apostolos, quos Christus suo loco constituit Doctores orbis, inprimisque gentium, quos etiam nos meritò sequimur: hi enim hanc mutationem ob causas gravissimas introduxerunt, utpote. *α.* Respexerunt dogma Phariseorum de necessariâ observatione legis Mosaicæ etiam à gentibus tenendâ, si salvari velint. Ut igitur ab illis Apostoli se in totum segregarent, non tantùm in concilio Jerosolymitano Act. 15: 28 gentes ab observatione illa absolverunt, sed etiam dies mutarunt, quibus Dei cultus erat peragendus. Elegerunt autem diem Dominicum Apoc. 1: 10, quo Christus resurrexit à mortuis, quia Jer. 16: 15 commemoratur aliud, quam educationis ex Ægypto beneficium; cujus meminit Deus in Decalogo Deut. 5: 15. *β.* Apostoli respexerunt, quod Sabbathum à Deo dicitur signum Exod. 31: 13. *Videte ut Sabbathum meum custodiatis, quia signum est inter me & vos in ceremonijs vestris*, conf. Ezech. 20: 20. Jam verò noverant Apostoli, signa & figuras tantùm ad Christum usq; durare debere Col. 2: 17, ideò cum alijs umbris & figuris, etiam hoc signum Sabbathi removerunt. Fuit autem Sabbathum signum 1. *Creationis*, quando Deus requievit die 7 ab omni opere suo Gen. 2: 2. 2. *Redemptionis*, quando Christus peracto operæ oblationis suæ in arâ crucis, quievit in sepulchro ad resurrectionem usq;. 3. *Sanctificationis*, Exod. 31: 13. 4. *Mortifica.*

ficationis nostræ, ne faciamus voluntatem nostram, sed glorificemus Deum in vijs ipsius Esa 58: 13. 5 *Quietis* cœlestis & Sabbathi æterni, Heb. 4: 9. 10. 11. Initio quidem Apostoli liberè observarunt utrumq; diem: nam apud judæos observarunt Sabbathum, ut & alias ceremonias legis Act. 21: 20, apud Gentes diem Dominicum, Apo. 1: 10, quem Evangelistæ aliàs vocarunt *μὴν σαββάτων*, Primum diem septimanæ Act: 20: 3. Et Paulus ait Col. 2: 16 *Nemo vos judicet in parte diei festi, aut neomenia, aut Sabbathorum.* Ad hanc abrogationem Sabbathi ipse salvator collimavit, cum toties in Evangelio, contra pharisæicam superstitionem disputavit. Comq; Luc. 6: 5 dixit: Dominus est Filius hominis, etiam Sabbathi.

II. Iure Creationis obligantur omnes. At

jure Creationis Sabbathum est introductum E. R. a.
 Concedendo totum argumentum quoad Morale. *B. Limit.* Maj. ita tamen, ut jus Redemptionis per Christum non excludatur, prout faciunt impij judæi: Sicut enim, Sabbathum diei 7 respicit beneficium creationis: ita dies Dominicus beneficium Redemptionis: ut namq; Deus in Sabbatho opus creationis complevit, ita die dominico opus Salutis per resurrectionem Messiæ perfecit. Cum igitur omni calculo, opus Redemptionis sit opere Creationis majus; ideoq; Sabbathum quoad ceremoniale, ab eodem qui ipsum instituit, in diem Dominicum mutandum fuit, quippè qui beneficium utrumque involvit. *γ. R. ad Min.* veram esse de Sabbatho *V. T.* Negandam verò de Sabbatho *N. T.* *δ.* Christiani non tollunt substantiam Sabbathi, sed mutant tantùm Sabbathi Circumstantiam, & quidem *ε. σ. α. τ. α. μ. ν. σ. τ. ω.* gloriosissimæ resurrectionis Christi, quam Jo-

dæi temerario ausu inficiantur. Non tollunt *morale* sed mutant *Ceremoniale*, id quod in N. T. cum vetus, esset antiquatum, & Moses honestè sepultus, libertati Christianæ, ut res ἀδιδάσκατος, fuit subjectum.

III. *Ultimum argumentum deducunt judæi ex commemoratione seu fabula potius, de Fluvio Sabbathico, qui per totam hebdomada raptim fluens lapides trahit, Sabbatho verò quiescit.* R. Nugas esse, quæ de Fluvio Sabbathico à judæis mendacibus & fabularum artificibus proferuntur: licet enim mentionem ejus aliquam faciant Josephus & Plinius, non tamen per omnia consentiunt; Ille enim fingit multa; hic verò speculationibus de fluxu & refluxu maris ludit.

16. *Musipior* c. 13: 11. *Mysterium*, vox ab Ecclesiasticis potissimum Scriptoribus usurpata, significat rem arcanam, paucis cognitam, nisi initiatis, à μύστω, res sacras doceo, initio; quod ipsum natum videtur à μύσσω, i. e. cludo, occulto, ore & labris comprimo: oportebat enim eos qui Mystæ dicebantur, teste *Eustathio*, τὸ σὸμα μύστω καὶ μὴ ἐκφάνειν ἢ μὴ μύστω. unde μύστω est sacris initiatus, mysteriorum peritus. Syrus habet *Aradsá* arcanum, sacramentum. *Rads* lingvâ *Æthiopicâ*, sive *Syro-arabicâ*, significat proregem, maxime quem Regem sacrorum vocabant. Hinc *Radsiel* nomen Angeli, hoc est, arcanorum genius, quem *Cabbalists* dicunt præfuisse Adamo, primo parenti. Exstant autem duo libri in *Cabbala*, quorum alter *Raziel* magnus, alter *Raziel* parvus appellatur. Quomodo verò Pontificij hâc voce abutantur, quando in nonnullis locis scripturæ, eam per *Sacramentum* exponunt, id ex professo demonstrant nostrates Theologi.

Ad
Ornatissimum Dn: Responsorem
Samuelem Thetum;

Est THETUS arte *Serps* rigidâ, deponere do-
ctus

Prægrave mentis onus, sedibus Aboicis:
Deponetq; simul solertia pignora statim
Scanfurus cathedram, prospiciente Deo!

L. Mg.
occupatissimus
PRÆSES.

DEUT. 10. 10

Differis egregie, SAMUEL doctissime, linguam
Syriacam monstrans, quæ Sacris vatibus olim
Nota fuit; Quæ graviter est tibi nunc quoq; culta;
Idcirco opto, Deus studijs benedicere pergat
Hisce tuis! Faveat porro Sacro-Sancta Triasq;
DANIELIS GyllenStålper.

Ateneris fueras miles qui Palladis annis
Nunc meritò Aboæ pulpita celsa petis,
Grandia proponens & magna negotia rerum
Ardua tu tentans differis arte rite.

Rem

Rem facis insigni celebrandam laude parasq;
Quæ nullo, bone, sunt disperitura modo.
Accipe quæso meum mi' ad finis candidè carmen
Quod tibi non vanus scribere jussit amor.
Vidi animum multis virtutibus undiq; cinctum
Accipiq; oris verba benigna tui,
Gratulor has animi dotes tibi gratulor a te
Eloquium grator, gratulor ingenium
Ergo susceptum felix urgeto laborem,
Promoveatq; Deus dulce laboris iter!
Hinc tua progressus habeat fortuna perennes,
Et sint auspicijs fata secunda tuis.
Sisq; tuis laudi, patriæ sis ipse saluti,
Inq; decus cedant, qui dedit ista, Dei.
Vive igitur SAMUEL, longos ad Nestoris annos
Ingenij spargens, semina grata tui.

*Eximiâ eruditione, virtute ac elegantia morum
politissimo Juveni Dno Samueli Teeth
adfini cum primis dilecto, sympatriotæq;
suavissimo, de lingua Syriacâ doctè & e-
legantèr disputanti, bisce animitus glatulor
sincerae amicitia causa, licet,*

Occupatissimus

JONAS ANTHELIUS
Angermanniâ Svecus.

